

Kategoriju robežas: supīns un nenoteiksme

Nicole Nau
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

- Supīns un nenoteiksme ir darbības vārda nefinītas formas.
- Supīns latviešu valodā pazūd, tā funkciju pārņem nenoteiksme.
- Supīnu un nenoteiksmi atšķir gan formas (morfoloģija), gan konstrukciju pazīmes (sintakse).
- Vai robežas ir skaidras?
Vai ir hibridformas? Kādas?

Pazīmes (latgaliskajās izloksnēs)

	supīns	nenoteiksme
piemērs	<i>guoja naudys roktu</i>	<i>suoka rakti naudu</i>
galotne	-tu	-tj
morfono- loģija	metafonija	bez metafonijas
objekta locījums	tiešais objekts ģenitīvā	tiešais objekts akuzatīvā
vārdu kārtā	objekts – verbs	verbs – objekts
lietojums	aiz virzības verbiem	dažādās konstrukcijas

Atgriezeniskie darbības vārdi

Galotnes -tūs / -tīs (latg.)

- a. Čorts tagad gōja da upi **mozgōtūs**. (Kokalis)*
- b. gribūt nagrybūt vaidziāja **mozgōtīs** (Kokalis)*

(Vidusdialekts: galotnes -tuos / -ties)

Robežas laikā un telpā

Supīns kā atsevišķā verba forma sastopams Latvijas ziemeļu un austrumu daļā:

- Ziemēlvidzemes izloksnēs (20. gs.; ? 21.gs.)
- Vidzemes sēliskajās izloksnēs ir pēdas 20. gs.
- Latgaliskās izloksnēs (dzīvs?)
- Mūsdienu latgaliešu rakstu valodā

Par lietojumu mūsdienās vajadzīgi pētījumi!

«Ādama stāsts», 20. gs. sākuma rakstītā autobiogrāfija, autors – zemnieks no Mazsalacas

*Tā **aizgājām gulētu**, bet rītā puikas vāji gan. Bet māte rītā žēlo puikas, kad tik ātri vāji palikuši. Vakarā bīš veseli, tad **nav varējusi ne gulētu aizdzīt**. (63-64)*

Robežas morfoloģijā (formās)

Forma	kas?	kur?
<i>roktu</i>	supīns ar pilnīgu galotni un metafoniju	latgaliskajās izloksnēs latgaliešu rakstu valodā
<i>rokt</i>	supīns ar saīsinātu galotni un metafoniju	latgaliskajās izloksnēs Vidzemes sēliskajās izloksnēs
<i>raktu</i>	supīns ar pilnīgu galotni bez metafonijas	Ziemeļvidzemes izloksnēs
<i>rakt</i>	nenoteiksme bez palatalizācijas	Ziemeļvidzemes izloksnēs Latviešu literārajā valodā
	? supīns ar saīsinātu galotni bez metafonijas	?
<i>rakti</i>	nenoteiksme ar palatalizāciju	latgaliskās izloksnēs latgaliešu rakstu valodā

Formas Kokaļa pasakās

(-t palatalizācija nav apzīmēta)

- *Vīnu vokoru čygōns laidiās īt **zogtu** zyrgu.*
- *Bārni otkoņ prosa dzeda, lai jis īt uz mežu **maklāt** vuškys.*
- *Jis nūdūmoja īt uz mežu **miakļāt** sovys laimis.*

- *bōrineitia gōja **plyukt** ōbuļu*
- *Saiminīka miaitiņa nūgōja gūvu **slaukt***

Neskaidrā robeža ir tikai rakstītā valodā!

Robežas sintaksē (konstrukcijās)

Vārdu kārtā: tikai tendence, nav likums

- Kokaļa pasakās vienā rindkopā:
nūgōja pļautu rudzu
nūgōja rudzu pļautu
- Izlokšņu aprakstos visi piemēri
Obj – Vsup (*rudzu pļautu*)
- Vajadzīgi korpusa pētījumi.

Objekta locījums

- supīns + ģenitīvs
- nenoteiksme + akuzatīvs

„Palaikam pie supīna objekts ir ģenitīvā [...]. Kad supīns literārās valodas ietekmē aizstāts ar infinitīvu, objekts parasti sastopams akuzatīvā”
(Raģe 1964: 117)

«Ādama stāsts»

- *Kad tēvs mani pirmoreiz baznīcā veda, piebraucām pie Mellāķīša kroga un tēvs iet tūlin iekšā no rīta **šņaba nodzertu**. (66. lpp.)*
- *Un nu mans tēvs ieiet Šimka muižas krogā dūšu uzprāvīt, **šņabi iedzert**. (69. lpp.)*

Lietuviešu valoda

Nenoteiksme + ģenitīvs

- *išvažiavo **kelio** taisyti*
(Ambrazas (ed.) 1997: 638)

burtiski: 'aizbrauca ceļa taisīt'

Nenoteiksme + ģenitīvs latgaliskajās izloksnēs (reti)

- *jis brauce iz dzerauni ūglu pierkt'* (Ulanowska)
- *un īt uz klāvu laseit naudas* (Kokalis)
- *Vosor jei īt iz azara pļovom laseit čaja.* (I. Sperga)

=> Ģenitīva izvēlei var būt citi iemesli

Supīns + akuzatīvs latgaliskajās izloksnēs (reti)

- es **tevi** *i atguoja vylktu!* (Ulanowska)
- *miaitiņa gribiāja īt gulāt un gōja **apdziāst guni***
(Kokalis)
- *lyka par placym un gōja pasaulī **sovu laimi***
maklātu (Kokalis)
- ***Tū meitu*** *vairuok vede doncuotu*
'To meitu biežāk lūdza dejot'
(Purlova, Cibuļs 2011)

Secinājums

Robeža starp supīnu un nenoteiksmi
tomēr ir (diezgan) skaidra!